Hakim Sabzevari University

Arid Regions Geographic Studies

Homepage: jargs.hsu.ac.ir

P- ISSN: 2228-7167
E- ISSN: 2981-1910

Identification and Prioritization of Barriers to the Development of Ecotourism Accommodations in Khorasan Razavi Province

Hamide Mahmoodi[1]✉, zahra taheri[2]

1. Corresponding author, Department of Tourism Management, College of Management, University of Tehran, Tehran, Iran. ha.mahmoodi@ut.ac.ir

2. Department of Tourism Management, College of Management, University of Tehran, Tehran, Iran. zahrataheri@ut.ac.ir

Article Information

Research Paper

Vol:	17
No:	64
P:	176-194
Received:	2025-06-22
Revised:	2025-11-24
Accepted:	2025-11-25
Published:	2026-08-01

Keywords:

- *Supportive policy*
- *Local communities*
- *Ecotourism*
- *Economic barriers*
- *MEREC model*

Cite this Article:

Mahmoodi, Hamide & Taheri, Zahra. (2026). Identification and Prioritization of Barriers to the Development of Ecotourism Accommodations in Khorasan Razavi Province. *Journal of Arid Regions Geographic Studies* 17*(64): 176-194*.

Publisher: Hakim Sabzevari University

The Author(s) retain the copyright and full publishing rights.

10.22034/jargs.2025.531070.1213

Abstract

Aim: This study aims to identify and prioritize barriers to developing eco-lodges in Razavi Khorasan Province.

Materials & Methods: The research used a cross-sectional survey methodology in winter 2024–2025. Data were collected through a 31-item questionnaire measured on a Likert scale. The statistical population included 23 first-grade eco-lodges in Razavi Khorasan Province; purposive sampling selected 13 for the sample. Respondents comprised key stakeholders, including lodge owners, tourism officials, village administrators, and local eco-tourism practitioners. Data were analyzed using a one-sample t-test, one-way ANOVA, and the MEREC multi-criteria decision-making model.

Findings: The results indicate that economic and livelihood-related issues constitute the most critical barriers to eco-lodge development in Razavi Khorasan, while socio-cultural and managerial challenges also play a considerable role. One-way ANOVA confirmed significant differences among the studied villages, driven by infrastructural conditions, governmental support, and cultural acceptance. Moreover, the MEREC model revealed that economic barriers hold the highest weight among the identified challenges. These findings highlight the need for economic support policies, cultural promotion, and improved managerial infrastructure.

Conclusion: The study concludes that economic, social, managerial, and infrastructural obstacles constrain the development of eco-lodges in Razavi Khorasan Province. Chief among these are limited investment and high operating costs, while cultural resistance and weak governmental support also hinder growth in some areas. Comparative analysis with national and international studies further underscores the importance of investment, effective management, infrastructural improvements, and local community participation.

Innovation: This study's novelty lies in combining statistical analysis with the MEREC multi-criteria decision-making model to prioritize development barriers. The findings provide practical insights for implementing financial support schemes, improving rural infrastructure, and fostering cultural awareness and community participation toward the sustainable development of eco-lodges.

Extended Abstract

1. Introduction

Ecotourism is a rapidly growing sector of the tourism industry that plays a crucial role in promoting sustainable tourism by emphasizing biodiversity conservation, strengthening local cultures, and empowering rural communities. Beyond providing responsible experiences for tourists and mitigating environmental impacts, this form of tourism contributes to the economic and social development of rural areas and facilitates the introduction of authentic natural and cultural attractions. Despite these advantages, the development of ecotourism accommodations faces several challenges, including inadequate infrastructure, financial constraints, lack of training, weak policy frameworks, managerial shortcomings, and the risk of commercializing local culture. Identifying these barriers and proposing effective strategies to address them is essential for the sustainable development of these small-scale, community-driven enterprises. Accordingly, the present study aims to identify and prioritize the challenges in developing ecotourism accommodations and to provide practical recommendations for their improvement.

2. Materials and Methods

In this study, first-class ecotourism accommodations in Khorasan Razavi Province were selected as the research area due to their environmental diversity, religious significance, and high potential for ecotourism development. According to official statistics from 2024, out of 23 active first-class ecotourism accommodations in the province, 13 were purposefully selected as the sample. Data on the location and characteristics of these accommodations were collected from the Provincial Directorate of Cultural Heritage. The present research is applied in nature and employed a cross-sectional survey method conducted in winter 2024. To identify the barriers to the development of ecotourism accommodations, a set of indicators was developed based on theoretical foundations and expert opinions. The data collection instrument was a questionnaire comprising 31 items, structured on a Likert scale, focusing on five dimensions: managerial–policy, infrastructural, economic–livelihood, socio–cultural, and environmental–productivity. For data analysis, a one-sample t-test was used to assess the status of challenges, and a one-way analysis of variance (ANOVA) was applied to compare the mean values across the studied villages. Additionally, to determine the relative importance of each dimension, the MEREC multi-criteria decision-making method was employed. This method identifies the weight of each criterion based on the effect of criterion elimination, using steps including the formation of a decision matrix, normalization, performance calculation for alternatives, evaluation of the effect of criterion removal, and determination of final weights.

3. Results and Discussion

The findings of this study indicate that the development of ecotourism accommodations in the examined villages is primarily influenced by economic barriers. Livelihood challenges, lack of investment, and insufficient financial support exhibited the highest mean values and t-scores. Following these, socio–cultural challenges—including negative local attitudes and limited community participation—and managerial and policy-related obstacles were identified, while infrastructural and environmental barriers demonstrated lower intensity. The ANOVA analysis further revealed significant differences among the villages, indicating that the severity of these barriers varies according to local conditions; notably, Ghiathiyeh village experienced the highest level of barriers, whereas Kang village faced the lowest. Additionally, the MEREC multi-criteria decision-making analysis confirmed the predominance of economic factors and ranked socio–cultural challenges second. These patterns suggest that ecotourism, as a key driver of rural development, is simultaneously affected by structural, social, and institutional factors. Strengthening this sector therefore requires focused attention on financial support, improvement of the business environment, enhancement of local community participation, and the development of managerial capabilities. Moreover, inter-village differences underscore the necessity of regional planning and context-specific interventions. These findings provide policymakers and planners with evidence to design more targeted and effective strategies for the development of ecotourism accommodations, addressing the primary barriers according to their priority.

4. Conclusions

Ecotourism accommodations, as small-scale local businesses, play a crucial role in promoting sustainable development, reducing economic leakage, and preserving the environment. In Iran, these accommodations have experienced significant growth due to climatic diversity, local architectural heritage, and government

support. However, their development faces multiple challenges, including economic and livelihood difficulties, lack of investment, cultural resistance, inefficient management, weak policy frameworks, and infrastructural limitations. Findings from this study in Khorasan Razavi Province indicate that economic and livelihood challenges, exhibiting the highest impact, constitute the primary barriers to the development of ecotourism accommodations, followed by socio–cultural, managerial, and infrastructural challenges. Although environmental issues carry less weight, if neglected, they may become significant obstacles in the future. ANOVA analysis further revealed significant inter-village differences in the intensity of barriers, reflecting the influence of local conditions, infrastructure levels, government support, and cultural acceptance. Additionally, the MEREC multi-criteria decision-making model confirmed the predominance of economic and livelihood factors and highlighted the notable role of socio–cultural and managerial challenges. These findings align with both domestic and international studies (Dehdashti et al., 2024; Ghasemi & Hamedfar, 2022; Shalbafian & Taherian, 2022; Bulatović, 2017) and underscore the necessity of a comprehensive approach that incorporates financial support, infrastructure improvement, community empowerment, sustainable management, effective branding, and coordinated policymaking. To achieve sustainable development of ecotourism accommodations, it is recommended to strengthen digital marketing and online booking platforms, provide tax incentives to attract investment, establish monitoring systems for quality and services, organize cultural events and local festivals, adopt green technologies, and develop rural transport infrastructure. Implementing these strategies can reduce key barriers, enhance local community participation, and facilitate the sustainable development of ecotourism accommodations, ultimately contributing to employment generation, economic growth, and the preservation of local culture.

5. Acknowledgement & Funding

The authors, as faculty members of the University of Tehran, declare that this research was conducted without any financial support. The authors also express their gratitude for the scientific collaboration and support provided by all participants involved in the study.

6. Conflict of Interest

The authors hereby declare that there are no conflicts of interest related to the preparation, data, or publication of this article.

مطالعات جغرافیایی مناطق خشک

شناسایی و اولویت‌بندی موانع توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی در استان خراسان رضوی

حمیده محمودی[1]، زهرا طاهری[2]

۱. نویسنده مسئول، گروه مدیریت گردشگری، دانشکدگان مدیریت، دانشگاه تهران، تهران، ایران ha.mahmoodi@ut.ac.ir
۲. گروه مدیریت گردشگری، دانشکدگان مدیریت، دانشگاه تهران، تهران، ایران zahrataheri@ut.ac.ir

اطلاعات مقاله

مقاله پژوهشی

دوره: ۱۷
شماره: ۶۴
صفحه: ۱۹۴-۱۷۶
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۴/۰۱
تاریخ ویرایش: ۱۴۰۴/۰۹/۰۳
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۹/۰۴
تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۵/۱۰

کلیدواژه‌ها:
- *سیاست حمایتی*
- *جوامع محلی*
- *بومگردی*
- *موانع اقتصادی*
- *مدل MEREC*

نحوه ارجاع به این مقاله:
محمودی، حمیده و طاهری، زهرا. (۱۴۰۵). شناسایی و اولویت‌بندی موانع توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی در استان خراسان رضوی. *مطالعات جغرافیایی مناطق خشک*، ۱۷(۶۴): ۱۷۶-۱۹۴.

ناشر: دانشگاه حکیم سبزواری

نویسندگان حق نشر و حقوق کامل انتشار را حفظ می‌کنند.

10.22034/jargs.2025.531070.1213

چکیده

هدف: این پژوهش با هدف شناسایی و اولویت‌بندی موانع توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی در استان خراسان رضوی انجام شده است.

روش و داده: این پژوهش از روش‌شناسی پیمایش مقطعی در زمستان ۱۴۰۳ بهره گرفته است. داده‌ها از طریق پرسشنامه‌ای با ۳۱ مؤلفه و با مقیاس لیکرت جمع‌آوری شده است. جامعه آماری شامل ۲۳ اقامتگاه بوم‌گردی درجه یک استان خراسان رضوی بوده که با روش نمونه‌گیری هدفمند، ۱۳ اقامتگاه به عنوان نمونه انتخاب شد. همچنین، خبرگان شامل مالکان اقامتگاه‌ها، مسئولان گردشگری، دهیاران و فعالان حوزه بوم‌گردی به عنوان پاسخ‌دهندگان انتخاب شدند. تحلیل داده‌ها با آزمون تی تک‌نمونه‌ای، آنالیز واریانس یک‌طرفه و مدل MEREC انجام شده است.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که مشکلات اقتصادی و معیشتی مهم‌ترین مانع توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی در استان خراسان رضوی است، در حالی که چالش‌های اجتماعی-فرهنگی و مدیریتی نیز تأثیر قابل‌توجهی دارند. نتایج آزمون آنالیز واریانس یک‌طرفه تفاوت معناداری بین روستاهای مورد مطالعه را تأیید کرد که ناشی از عوامل زیرساختی، حمایت‌های دولتی و پذیرش فرهنگی است. همچنین، مدل MEREC نشان داد که مشکلات اقتصادی بیشترین وزن را در میان موانع توسعه دارند. این نتایج بر لزوم سیاست‌های حمایتی اقتصادی، فرهنگ‌سازی و بهبود زیرساخت‌های مدیریتی تأکید دارد.

نتیجه‌گیری: نتایج پژوهش نشان می‌دهد که توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی در استان خراسان رضوی تحت تأثیر موانع اقتصادی، اجتماعی، مدیریتی و زیرساختی قرار دارد. مشکلات اقتصادی، از جمله کمبود سرمایه‌گذاری و هزینه‌های بالا، مهم‌ترین چالش توسعه این صنعت هستند. همچنین، مقاومت فرهنگی و ضعف حمایت‌های دولتی در برخی مناطق، رشد اقامتگاه‌ها را محدود کرده است. مقایسه نتایج این پژوهش با مطالعات داخلی و بین‌المللی نیز بر اهمیت سرمایه‌گذاری، مدیریت کارآمد، بهبود زیرساخت‌ها و مشارکت جوامع محلی تأکید دارد.

نوآوری و کاربرد نتایج: نوآوری پژوهش در بهره‌گیری هم‌زمان از رویکرد آماری و مدل تصمیم‌گیری چندمعیاره MEREC برای اولویت‌بندی موانع توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی است. نتایج می‌تواند مبنای اعطای حمایت‌های مالی و تسهیلاتی، بهبود زیرساخت‌های روستایی و تقویت فرهنگ‌سازی و مشارکت محلی برای توسعه پایدار اقامتگاه‌های بوم‌گردی قرار گیرد.

۱- مقدمه

بوم‌گردی به سرعت در حال رشد است و به یکی از بخش‌های مهم صنعت گردشگری تبدیل شده است. این نوع گردشگری نقش مهمی در حفظ تنوع زیستی و فرهنگی ایفا کرده و به جوامع میزبان آموزش می‌دهد. بوم‌گردی با مشارکت دادن مردم محلی در پروژه‌ها، آن‌ها را توانمند می‌سازد و آسیب‌های زیست‌محیطی را کاهش می‌دهد (Vasilyeva, 2020). تأثیرات مثبت بوم‌گردی تنها محدود به مقصد سفر نیست؛ بلکه گردشگران نیز از این تجربه بهره‌مند می‌شوند. این نوع گردشگری به مسافران امکان می‌دهد که در حالی که ردپای زیست‌محیطی خود را کاهش می‌دهند، طبیعت را کشف و تحسین کنند (Juliana et al., 2023). همچنین، بر سفر مسئولانه تأکید دارد، از جمله کاهش ردپای کربنی، حمایت از جوامع محلی و مشارکت در اقدامات حفاظتی از طریق بوم‌گردی، گردشگران نه‌تنها با طبیعت ارتباط برقرار می‌کنند؛ بلکه آگاهی آن‌ها از چالش‌های زیست‌محیطی افزایش می‌یابد و در پروژه‌های پایدار مشارکت می‌کنند (Sarkar, 2017). با افزایش محبوبیت بوم‌گردی، کشورهای بیشتری به توسعه مقصدهای سبز علاقه‌مند شده‌اند (Hang & Adrien, 2021). رشد تقاضا برای سفرهای پایدار و مسئولانه نشان داده که توسعه این نوع مقاصد، علاوه بر مزایای زیست‌محیطی، به رونق اقتصادی و بهبود وضعیت اجتماعی جوامع محلی نیز کمک می‌کند. بوم‌گردی اغلب جاذبه‌های طبیعی و فرهنگی منحصربه‌فرد یک کشور را برجسته می‌سازد و مسافران را به سمت محیط‌های بکر، تنوع زیستی ویژه و تجربیات فرهنگی اصیل جذب می‌کند (Basendwah et al. 2024). بوم‌گردی، به ویژه در مناطق روستایی دورافتاده، رشد چشمگیری داشته و به یکی از شیوه‌های محبوب گردشگری تبدیل شده است. در این نوع گردشگری، مسافران با مشارکت در فعالیت‌های روزمره ساکنان محلی، از نزدیک با سبک زندگی آن‌ها آشنا می‌شوند. نکته قابل‌توجه این است که خودِ ساکنان محلی مسئول ایجاد و مدیریت امکانات و خدمات گردشگری هستند. از این‌رو، موفقیت در برنامه‌ریزی و اجرای گردشگری روستایی نیازی به سرمایه‌گذاری‌های کلان ندارد، بلکه به تلاش آگاهانه جامعه محلی برای سازماندهی، کنترل و کاهش آثار منفی فرهنگی و اجتماعی وابسته است (Pasa, 2020). بنابراین می‌توان گفت که اقامتگاه‌های بوم‌گردی یکی از کسب‌وکارهای کوچک گردشگری هستند که بر ویژگی‌های مکانی، فضایی، فرهنگی و اجتماعی مقصد، همچون غذاهای محلی، صنایع‌دستی و فرهنگ بومی، تکیه دارند. این اقامتگاه‌ها معمولاً در مناطق روستایی، طبیعت بکر یا در بافت‌ها و املاک خانواده‌های گردشگرپذیر ایجاد می‌شوند. حضور و مشارکت فعال خانواده‌های میزبان نقش مهمی در تجربه لذت‌بخش گردشگران و توسعه پایدار مقصد و جامعه محلی دارد (Priatmoko et al. 2023). از آنجا که اقامتگاه‌های بوم‌گردی از ظرفیت‌های محیطی موجود بهره می‌گیرند و به دنبال توسعه درون‌زا هستند، نقش به سزایی در تحقق توسعه پایدار ایفا می‌کنند. این بنگاه‌های کوچک، علاوه بر کاهش فشار و آسیب به محیط‌زیست و فرهنگ بومی، مزایای اقتصادی مستقیمی برای جامعه محلی دارند. محلی بودن مالکیت آن‌ها، ضمن کاهش نشت اقتصادی و وابستگی به منابع خارجی، قدرت تصمیم‌گیری را به مردم بومی می‌سپارد و زمینه رشد پایدار را فراهم می‌کند (Basendwah et al., 2024).

اقامتگاه‌های بوم‌گردی به عنوان پلی میان شهرنشینان و فرهنگ و سنت‌های روستایی عمل می‌کنند. این اقامتگاه‌ها از طریق فعالیت‌های فرهنگی، هنری و آموزشی، نقش مؤثری در حفظ و احیای فرهنگ و سنت‌های محلی ایفا می‌کنند. این اقامتگاه‌ها با فراهم کردن فرصت‌هایی برای آموزش و تجربه فعالیت‌های محلی همچون پخت غذاهای سنتی، صنایع دستی بومی و ساخت ابزارهای سنتی، بستری برای آشنایی نسل‌های جوان با فرهنگ و سنت‌های محلی ایجاد می‌کنند. چنین تجربه‌هایی، علاوه بر جنبه‌های تفریحی، امکان برقراری ارتباطی عمیق و معنادار با ریشه‌ها و هویت فرهنگی را برای افراد فراهم کرده و آن‌ها را نسبت به ارزش‌ها و آداب و رسوم محلی آگاه‌تر می‌سازد. علاوه بر این، افزایش تمایل گردشگران به بوم‌گردی می‌تواند نقش به سزایی در حفظ و احیای شیوه‌های سنتی ایفا کند (Mahendra, 2024). با این حال، چالش‌هایی نیز در این مسیر وجود دارد. گاهی اوقات، رشد بیش از حد و بدون برنامه‌ریزی اقامتگاه‌های بوم‌گردی می‌تواند به تجاری‌سازی فرهنگ و تحریف آن منجر شود. این پدیده می‌تواند تأثیری منفی بر اصالت فرهنگی جامعه محلی داشته باشد؛ زیرا در مواردی، جذابیت‌های سنتی به صورت مصنوعی و تنها برای جلب گردشگران بازسازی می‌شوند (Hashemi, 2020). در واقع، هدف اصلی از ایجاد و توسعه این نوع اقامتگاه‌ها که دارای هویت و ساختاری بومی هستند، رسیدن به توسعه پایدار گردشگری بوده است (Hessam, 2019)؛ لذا توسعه پایدار گردشگری هم‌زمان هم موجب افزایش رضایت گردشگران بازدیدکننده از یک مقصد و هم موجب کاهش آسیب‌های زیست‌محیطی، طبیعی و فرهنگی می‌شوند (Aslan & Uyaroguz, 2026). با توجه به اهمیت موضوع، این تحقیق در پی شناسایی مشکلات موجود در حوزه تأسیس و توسعه اقامتگاه‌های بومگردی در نواحی روستایی است. از این رو، این سؤالات مطرح می‌شود : ۱- موانع اصلی توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی

چیست؟ ۲- این موانع از نظر اهمیت چگونه اولویت‌بندی می‌شوند؟ ۳- چه راهکارهایی برای رفع این موانع وجود دارد؟ یکی از راه‌های حل این مسئله، شناسایی و بررسی تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم اقامتگاه‌های بوم‌گردی بر ابعاد مختلف فرهنگ و سنت‌های محلی است. در نتیجه، بررسی نقش اقامتگاه‌های بوم‌گردی در حفاظت و احیای هویت فرهنگی به عنوان یکی از موضوعات مهم گردشگری پایدار می‌تواند راهنمایی برای سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان در این حوزه باشد؛ لذا گردشگری بوم‌گردی با تأکید بر حفظ محیط‌زیست، تقویت فرهنگ‌های بومی و توسعه جوامع محلی، یکی از رویکردهای پایدار گردشگری محسوب می‌شود. اقامتگاه‌های بوم‌گردی علاوه بر اسکان گردشگران، به انتقال میراث فرهنگی، حمایت از صنایع دستی و بهبود اقتصاد محلی کمک می‌کنند. با این‌حال، توسعه این اقامتگاه‌ها با موانعی همچون ضعف زیرساختی، محدودیت‌های اقتصادی، عدم حمایت‌های دولتی و چالش‌های فرهنگی روبه‌روست. پژوهش‌های متعددی به بررسی این موانع پرداخته‌اند و نتایج آن‌ها می‌تواند به درک بهتر چالش‌های موجود کمک کند. در ادامه، مروری بر پیشینه تحقیق در این زمینه ارائه می‌شود.

دهدشتی و همکاران (۲۰۲۴) در پژوهش خود با عنوان «مدل موفقیت بوم‌گردی: پیشایندها و پسایندها» هفت عامل را به عنوان عوامل موفقیت بوم‌گردی شناسایی کردند. ابعاد «ویژگی‌های اقامتگاه»، «رهبری»، «خدمات» و «قانونی» به عنوان پیشایندهای موفقیت و ابعاد «بازاریابی»، «پیامدهای اقتصادی و اجتماعی» و «توسعه پایدار» به عنوان پسایندهای موفقیت اقامتگاه‌های بوم‌گردی مطرح شدند (Dehdashti et al., 2024).

حجاریان (۲۰۲۳) در پژوهش خود با عنوان« تحلیل چالش‌ها و موانع اقامتگاه‌های بوم‌گردی (مطالعه موردی: نواحی روستایی شهرستان خور و بیابانک)» نشان داد که اقامتگاه‌های بوم‌گردی با پنج چالش اصلی شامل عوامل مالی و اقتصادی، مدیریتی و ساختاری، ضعف سیاستگذاری، مشکلات فردی و کمبود پژوهش و اطلاع‌رسانی روبه‌رو هستند. این عوامل حدود ۷۳/۷۸ درصد از واریانس کل را تبیین کرده و نشان می‌دهد عمده موانع توسعه بوم‌گردی در همین محورهای اصلی قابل تحلیل است (Hajarian, 2023).

لهونیان و همکاران (۲۰۲۳) در پژوهش خود نشان دادند که برنامه‌ریزی، سیاست‌گذاری و مدیریت، بیشترین تأثیر را در توسعه بوم‌گردی دارند. چالش‌های اصلی شامل محیط نامناسب کسب و کار، کمبود امکانات رفاهی، ناپایداری اکوسیستم، کمبود سرمایه و موانع اجتماعی- فرهنگی است. همچنین، ضعف در بازاریابی، مدیریت زیست‌محیطی، آموزش و تخصص‌گرایی بر توسعه گردشگری تأثیرگذار است. برای پایداری اقامتگاه‌های بوم‌گردی، سیاست‌گذاری کارآمد، توانمندسازی منابع انسانی و تمرکز بر کیفیت ضروری است (Lahounian et al., 2023).

میمندی و همکاران (۲۰۲۳) در پژوهش خود با عنوان «بررسی چالش‌های هوشمندسازی اقامتگاه‌های بوم‌گردی» نشان دادند که مهم‌ترین چالش‌های هوشمندسازی از دیدگاه صاحبان و مدیران شامل چالش‌های تکنولوژی، اقتصادی، دانش تخصصی، روانی و اجرایی است. این پژوهش می‌تواند پیش‌زمینه‌ای برای شناسایی راه‌حل‌های غلبه بر این چالش‌ها و همچنین ابزاری برای سیاست‌گذاری و توسعه گردشگری هوشمند و پایدار باشد (Meymandi et al., 2023).

قاسمی و حامدفر (۲۰۲۲) در پژوهش خود با عنوان «شناسایی چالش‌های پیش‌روی کارآفرینان عشایر؛ مطالعه موردی: اقامتگاه‌های بوم‌گردی عشایر قشقایی استان فارس» به بررسی موانع موجود در این حوزه پرداختند. نتایج نشان داد که مهم‌ترین چالش در توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی عشایری کمبود سرمایه (میانگین ۳/۹) است. پس از آن، عدم توجه به ظرفیت‌های زیست‌محیطی (میانگین ۳/۲) و ضعف در زیرساخت‌های موردنیاز مانند حمل‌ونقل، ارتباطات و خدمات عمومی (میانگین ۳/۱) از دیگر موانع اصلی محسوب می‌شوند (Ghasemi & Hamedfar, 2022).

شالبافیان و طاهریان (۲۰۲۲) در پژوهش خود با عنوان «شناسایی محرک‌ها و موانع توسعه گردشگری تجربه‌محور در اقامتگاه‌های بوم‌گردی استان سمنان» نشان دادند که عوامل مدیریتی، فناورانه و اجتماعی-فرهنگی از مهم‌ترین محرک‌ها و موانع اجتماعی، زیست‌محیطی، آموزشی، اقتصادی، زیرساختی و ضعف بازاریابی از چالش‌های اصلی هستند. توجه به این محرک‌ها موجب بهبود تجربه گردشگران و رفع موانع به تسریع توسعه این نوع گردشگری کمک می‌کند (Shalbafian & Taherian, 2022).

عباسی و نظری‌زاده دهکردی (۲۰۲۲) در پژوهش خود با عنوان «واکاوی موانع و تنگناهای توسعه بوم‌گردی عشایری (مورد مطالعه: عشایر استان چهارمحال و بختیاری)» با تحلیل مصاحبه‌ها، موانع توسعه بوم‌گردی عشایری را در قالب ۶۳ مضمون پایه، ۱۰ مضمون سازمان‌دهنده و ۶ مضمون فراگیر شناسایی کردند. این مضامین شامل ضعف زیرساخت‌ها، ضعف حمایت‌های دولتی،

محدودیت‌های زیست‌محیطی، ضعف سرمایه اجتماعی–فرهنگی و ضعف ساز و کار جذب گردشگر است (Abbasi & Nazari Zadeh Dehkordi, 2022).

حسام (۲۰۱۹) در پژوهش خود موانع توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی در روستاهای گیلان را شناسایی کرده و کاربری اراضی، مشکلات اداری، کمبود آموزش، بازاریابی ضعیف، جاذبه‌ها و مدیریت ناکارآمد را از موانع اصلی معرفی می‌کند. افزایش قیمت زمین، روند اداری پیچیده، سخت‌گیری بانک‌ها و نبود آموزش کافی از مهم‌ترین چالش‌ها هستند. همچنین، کمبود تبلیغات و نبود طرح جامع توسعه باعث عدم رشد این اقامتگاه‌ها شده است. پژوهش تأکید دارد که صرف ارائه تسهیلات بانکی کافی نبوده و نیاز به برنامه‌ریزی جامع وجود دارد (Hessam, 2019).

سمال و داش (۲۰۲۵) در پژوهش خود با عنوان «از نقاط قوت تا راهبردها: ترسیم مسیر پایدار برای بوم‌گردی در تالاب چیلکا با استفاده از تحلیل SWOT-QSP» نشان دادند که بوم‌گردی موجب بهبود وضعیت اقتصادی و اجتماعی جوامع محلی شده و به تنوع‌بخشی درآمدی فعالان این حوزه کمک کرده است. مشارکت ذی‌نفعان، به کارگیری فناوری اطلاعات، مدیریت زیرساخت‌ها و توانمندسازی جوامع از راهبردهای کلیدی برای توسعه پایدار بوم‌گردی محسوب می‌شوند. با این حال، افزایش گردشگران می‌تواند چالش‌های زیست‌محیطی ایجاد کند؛ لذا پایش مستمر ظرفیت برد محیطی ضروری است. همچنین، موفقیت بوم‌گردی وابسته به سرمایه انسانی توانمند، آموزش مهارت‌های فنی، حمایت مالی، توسعه زیرساخت‌های پایدار و نگرش حفاظتی نسبت به طبیعت است (Samal & Dash, 2025).

چرون و همکاران (۲۰۲۳) در پژوهش خود با موضوع «اقامتگاه‌های بوم‌گردی و توسعه پایدار گردشگری در کنیا» بیان کردند که این اقامتگاه‌ها موجب افزایش آگاهی جامعه محلی و تغییر نگرش آن‌ها و مسئولان دولتی نسبت به حفاظت از محیط‌زیست می‌شوند و با ارائه خدمات اقامتی، از تخریب مناطق طبیعی جلوگیری می‌کنند (Cheruon et al., 2023).

دگروسبویس و فنل (۲۰۲۱) در پژوهشی جهانی، ارتباط بین پایداری و اصول اکوتوریسم در اقامتگاه‌های بوم‌گردی را بررسی کردند. آن‌ها چارچوبی با پنج بعد (طبیعت‌محوری، اخلاق پایداری، محیط زیست، توسعه جامعه و آموزش) برای ارزیابی ارتباطات پایداری ارائه دادند. نتایج نشان داد که سطح ارتباط در همه ابعاد بالا بوده و چهار گروه از اقامتگاه‌های بوم‌گردی بر اساس رویکرد ارتباطی‌شان شناسایی شدند: درگیر، انتخابی، متوسط و ضعیف (De Grosbois & Fennell, 2021).

لی و الوسا (۲۰۲۰) در پژوهش خود درباره «توسعه بوم‌گردی و ناهمگنی گردشگران» دریافتند که سیاست اقتصادی موفق یا بر سرمایه‌گذاری گسترده در ظرفیت اقامت برای گردشگران عمومی تمرکز دارد یا بر بهبود کیفیت محیط‌زیست برای جذب گردشگران وفادار؛ اما راه‌حلی میانه بین این دو گزینه بهینه نخواهد بود (Iwasa & Lee, 2020).

بوالتوویچ (۲۰۱۷) در تحقیق خود پیرامون «بوم‌گردی و اقامتگاه‌های بوم‌گردی» نشان داد که طراحی این اقامتگاه‌ها باید استراتژیک باشد و تنها داشتن موقعیت جذاب کافی نیست. این تأسیسات باید با معماری سنتی و مصالح محلی سازگار بوده، کمترین اثر منفی بر محیط داشته و از انرژی‌های جایگزین استفاده کنند تا پایداری آن‌ها تضمین شود (Bulatović, 2017).

میک (۲۰۱۷) در پژوهش خود درباره «فرصت‌های برندسازی اقامتگاه‌های بوم‌گردی در کاستاریکا» به این نتیجه رسید که به دلیل آگاهی محدود مدیران از بازار و برندسازی بین‌المللی، جذب گردشگران در سطح محلی باقی مانده است. نبود برنامه‌ریزی ملی و آموزش مناسب باعث شده استراتژی‌های بازاریابی به شبکه‌های محلی و ارتباطات فردی محدود شود (Mic, 2017).

میلار (۲۰۱۷) در پژوهش خود درباره «چالش‌ها و پتانسیل‌های توسعه اکوتوریسم در جزیره زاپاترا، نیکاراگوئه» به این نتیجه رسید که مشارکت ذی‌نفعان، از جمله اعضای محلی، نقشی کلیدی در موفقیت اکوتوریسم دارد. این پژوهش همچنین بر ظرفیت حفاظت و توسعه پایدار در ساخت‌وسازها، تأمین بودجه برای توسعه اکوتوریسم، نقش سازمان‌های دخیل در اکوتوریسم و اهمیت نظارت بر محیط‌زیست تأکید دارد (Miller, 2017).

اردیم و تتیک (۲۰۱۳) در مطالعه‌ای با عنوان «اقامتگاه‌های بوم‌گردی، روندی جدید در صنعت هتلداری» نشان دادند که این نوع اقامتگاه‌ها تأثیر قابل‌توجهی بر کسب‌وکار و زندگی اجتماعی دارند. همچنین سرمایه‌گذاری در این بخش می‌تواند برای مدیران هتل‌ها سودمند باشد (Erdem and Tetik, 2013).

بررسی مطالعات پیشین نشان می‌دهد که تاکنون پژوهش‌های متعددی در زمینه اقامتگاه‌های بوم‌گردی انجام شده است. برخی تحقیقات به عوامل موفقیت اقامتگاه‌های بوم‌گردی و چالش‌های هوشمندسازی پرداخته‌اند، در حالی که برخی دیگر چالش‌های زیرساختی، مدیریتی، اقتصادی و فرهنگی را به عنوان موانع اصلی توسعه این اقامتگاه‌ها معرفی کرده‌اند. همچنین، پژوهش‌هایی به

بررسی آثار اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی اقامتگاه‌های بوم‌گردی و نقش آن‌ها در پایداری گردشگری پرداخته‌اند. علاوه بر این، مطالعات بین‌المللی نیز به پایداری، اصول اکوتوریسم و تأثیر برندینگ بر توسعه این اقامتگاه‌ها اشاره داشته‌اند. لذا اقامتگاه‌های بوم‌گردی به عنوان کسب‌وکارهای کوچک محلی نقش مهمی در توسعه پایدار گردشگری، کاهش نشت اقتصادی و حفظ محیط زیست دارند و می‌توانند با ارائه تجربه‌ای اصیل از زندگی بومی، هم گردشگران را جذب کنند و هم به رونق اقتصادی و ارتقای کیفیت زندگی جوامع محلی کمک نمایند. با وجود مطالعات متعدد درباره پیامدها و چالش‌های بوم‌گردی، هنوز شکاف مهمی در شناخت و اولویت‌بندی موانع توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی در سطح منطقه‌ای و به ویژه در استان خراسان رضوی وجود دارد. بسیاری از پژوهش‌ها بر بررسی کلی موانع یا اثرات بوم‌گردی تمرکز داشته‌اند و مطالعه‌ای نظام‌مند که عوامل محدودکننده را از منظر اقتصادی، مدیریتی، زیرساختی و فرهنگی شناسایی و اولویت‌بندی کند، انجام نشده است. استان خراسان رضوی با جاذبه‌های فرهنگی، تاریخی و طبیعی متنوع، پتانسیل بالایی برای توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی دارد؛ اما چالش‌های متعدد در این حوزه می‌تواند روند رشد این صنعت را کند یا متوقف کند. بنابراین، شناخت و رتبه‌بندی موانع توسعه نه‌تنها خلأ علمی موجود را پر می‌کند، بلکه برای سیاست‌گذاران، سرمایه‌گذاران و برنامه‌ریزان گردشگری امکان اتخاذ راهکارهای مؤثر و منطقه‌ای را فراهم می‌سازد. سؤال اصلی این پژوهش این است که مهم‌ترین موانع توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی در استان خراسان رضوی کدام‌اند و چگونه می‌توان آن‌ها را اولویت‌بندی کرد تا توسعه پایدار این صنعت تسهیل شود.

۲- مواد و روش

۲-۱- منطقه مورد مطالعه

جهت عملیاتی‌سازی مطالعه، اقامتگاه‌های بومگردی درجه یک استان خراسان رضوی به عنوان منطقه مورد مطالعه انتخاب گردید (شکل ۱)؛ زیرا استان خراسان رضوی به دلیل جایگاه ویژه در گردشگری مذهبی، تنوع زیست‌محیطی و ظرفیت بالای بوم‌گردی انتخاب شده است (Mahmoudi. 2025). توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی در این استان می‌تواند به اشتغال‌زایی، بهبود معیشت محلی و کاهش وابستگی به کشاورزی کمک کند. همچنین، چالش‌های مدیریتی و زیرساختی موجود، بررسی این منطقه را به یک نمونه مطالعاتی ارزشمند برای توسعه بوم‌گردی در سایر استان‌ها تبدیل کرده است؛ لذا این انتخاب می‌تواند الگویی برای توسعه پایدار گردشگری در سایر مناطق ایران ارائه دهد. با توجه به آمار رسمی اعلام شده توسط سازمان میراث فرهنگی در استان خراسان رضوی تا سال ۱۴۰۳ تعداد ۱۶۳ اقامتگاه بومگردی در حال فعالیتند که از این تعداد ۹۵ اقامتگاه بوم‌گردی درجه سه، ۴۵ اقامتگاه درجه دو و ۲۳ اقامتگاه درجه یک هستند. لذا با توجه به فرمول n0[1] از تعداد ۲۳ اقامتگاه بوم‌گردی درجه یک، ۱۳ اقامتگاه بوم‌گردی به عنوان نمونه انتخاب گردید.

جدول ۱. موقعیت سیاسی و آدرس اقامتگاه‌های بوم‌گردی مورد مطالعه

ردیف	شهرستان	نام اقامتگاه	آدرس
۱	تربت حیدریه	اقامتگاه بومگردی تهمینه	شهر تربت حیدریه ، بلوار بهشتی
۲	چناران	اقامتگاه بومگردی ارگ رادکان	روستای رادکان، ارگ رادکان
۳	خواف	اقامتگاه بومگردی غیاثیه	روستای خرگرد
۴	داورزن	اقامتگاه بومگردی عمارت بی بی	روستای بهنگر
۵	درگز	اقامتگاه بومگردی مشهدی ستار	شهر لطف آباد–کوچه شهید حسینپور
۶	زبرخان	اقامتگاه بومگردی زاک خرو	شهر خرو علیا–انتهای کوچه عمارت
۷	سبزوار	اقامتگاه بومگردی زعفرانیه	روستای زعفرانیه
۸	طرقبه شاندیز	اقامتگاه بومگردی کنگ کهن	روستای کنگ–کوچه بوم گردی
۹	کاشمر	اقامتگاه بومگردی تنسگل	روستای فروتقه–خیابان امام حسن مجتبی
۱۰	کلات	اقامتگاه بومگردی قره تیکان	روستای قره تیکان

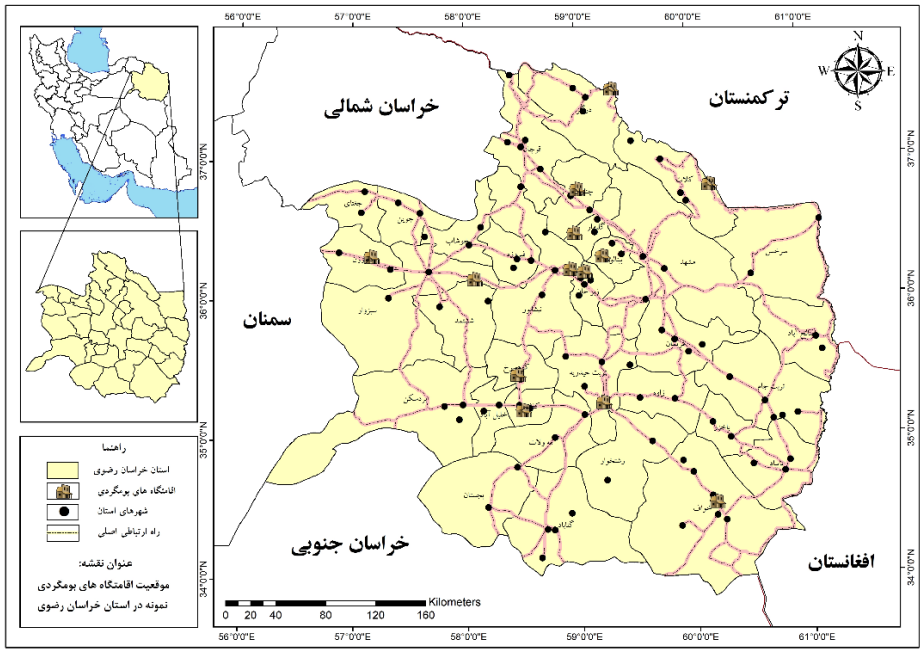
1. $N0 = 1/d^2 25 = 1/0.2^{۲}$

d را می‌توان از ۰/۱ تا ۰/۲ گرفت که در این فرمول ۰/۲ گرفته شده است. سپس از فرمول زیر تعداد روستاهای نمونه به دست آمد. $n = \frac{n_0}{1+n_0/N}$

تعداد اقامتگاه های بوم‌گردی درجه یک استان خراسان رضوی که تعدادشان ۲۳ اقامتگاه بوم‌گردی است. N = ۲۳

ردیف	شهرستان	نام اقامتگاه	آدرس
۱۱	کوهسرخ	اقامتگاه بومگردی بابا نظر	شهر ریوش-خیابان ساحل-روبروی ساحل۹
۱۲	گلبهار	اقامتگاه بومگردی بام	روستای فریزی
۱۳	نیشابور	اقامتگاه بومگردی شادمهر	روستای تحت منظر

منبع: اداره کل میراث فرهنگی خراسان رضوی[1]، ۱۴۰۳

شکل ۱. موقعیت اقامتگاه‌های بوم‌گردی نمونه در استان خراسان رضوی

مأخذ: ترسیم نگارنده بر اساس نقشه پایه استانداری خراسان رضوی، ۱۴۰۳

۲-۲- روش پژوهش

تحقیق حاضر با توجه به هدف و مسأله تحقیق، از روش‌شناسی پیمایش مقطعی در زمستان ۱۴۰۳ بهره گرفته است؛ لذا مطالعه از لحاظ هدف، از نوع تحقیق کاربردی است. همچنین بر اساس چارچوب نظری و با استفاده از نظر کارشناسان مرتبط، شاخص‌های سنجش موانع توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی مورد بررسی و بر اساس آن‌ها شاخص‌ها مورد شناسایی قرار گرفت. ابزار پژوهش شامل پرسشنامه‌ای با ۳۱ مؤلفه است که با مقیاس لیکرت طراحی شده است (جدول ۲).

جدول ۲. شاخص‌های سنجش موانع توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی

بعد	مؤلفه‌ها
چالش‌های مدیریتی و سیاست‌گذاری	تعدد مراکز تصمیم‌گیری در حوزه بوم‌گردی
	تغییرات مکرر در نظام مدیریتی گردشگری
	مدیریت سنتی در صنعت گردشگری
	فقدان سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی مناسب جهت ارتقای اقامتگاه‌های بوم‌گردی
	نبود هماهنگی بین سازمان‌های مرتبط با بوم‌گردی
	قوانین پیچیده و محدودکننده بانکی برای پرداخت وام‌های توسعه‌ای
	ناتوانی اقامتگاه‌های بوم‌گردی در رقابت با سایر انواع گردشگری

1. https://razavichto.ir

بعد	مؤلفه‌ها
مشکلات زیرساختی- کالبدی	چالش‌های مربوط به تغییر کاربری اراضی
	فاصله زیاد مراکز خرید از اقامتگاه‌های بوم‌گردی
	محدودیت‌های دسترسی به اقامتگاه‌های بوم‌گردی
	کمبود زیرساخت‌های مناسب برای ورود گردشگران و نبود تبلیغات مؤثر
مشکلات اقتصادی و معیشتی	کمبود منابع مالی برای ایجاد زیرساخت‌های مرتبط با اقامتگاه‌های بوم‌گردی
	کمبود اعتبارات و عدم تخصیص به‌موقع منابع مالی
	ناکافی بودن تسهیلات مالی برای ایجاد و توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی
	نرخ بهره بالای وام‌ها
	بی‌توجهی به ارزش اقتصادی اقامتگاه‌های بوم‌گردی
	درآمد پایین صاحبان اقامتگاه‌های بوم‌گردی و نبود ثبات مالی
	فقر جوامع محلی و وابستگی معیشتی به کشاورزی
	عدم بهره‌گیری از ظرفیت اقامتگاه‌های بوم‌گردی در ایجاد فرصت‌های شغلی
	نبود امنیت شغلی برای فعالان حوزه بوم‌گردی
مشکلات اجتماعی و فرهنگی	عدم مشارکت بخش خصوصی در توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی
	نبود آگاهی کافی و عدم توجه مسئولین و جوامع محلی به توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی
	آگاهی محدود گردشگران از جاذبه‌های مناطق دارای اقامتگاه‌های بوم‌گردی
	نگاه منفی و برداشت نادرست نسبت به گردشگران خارجی در کشور
	نبود انگیزه کافی در میان فعالان این حوزه
	عدم مشارکت ساکنان محلی در توسعه و ارتقای اقامتگاه‌های بوم‌گردی
	نبود دوره‌های آموزشی برای ارتقای کارآفرینی، نوآوری و خلاقیت
مشکلات محیطی و بهره‌وری	آلودگی‌های زیست‌محیطی ناشی از گردشگران
	بهره‌وری پایین در مدیریت اقامتگاه‌های بوم‌گردی
	فقدان خلاقیت و نوآوری در میان جوامع روستایی برای جذب گردشگر
	کمبود نیروی متخصص محلی برای راهنمایی گردشگران

Lahounian et al, 2023; Meymandi et al, 2023; Jahanian & Mahdizadeh Ardakani; 2021, Anabestani et al, 2018; Faraji Rad & Ehsani, 2004; Hashemi, 2020; Samal &Dash, 2025, Tufa Angessa et al. 2022; Lee & Iwasa, 2020; Erdem and Tetik, 2013; Cheruon et al et al, 2023; Mic, 2017; Bulatović, 2017.

در این پژوهش، از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شد و خبرگان محلی شامل مالکان اقامتگاه‌های بوم‌گردی، مسئولان گردشگری روستایی، دهیاران، فعالان حوزه گردشگری و افراد با تجربه در توسعه بوم‌گردی به عنوان نمونه انتخاب شدند. انتخاب این افراد به دلیل آگاهی و دانش آن‌ها نسبت به چالش‌ها و موانع توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی در منطقه انجام شد. در بخش تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش برای بررسی میانگین چالش‌ها و موانع توسعه‌ی اقامتگاه‌های بوم‌گردی درجه یک استان خراسان رضوی از آزمون تی تک نمونه‌ای و برای بررسی تفاوت میانگین بین روستاهای مورد مطالعه در زمینه‌ی چالش‌ها و موانع توسعه‌ی اقامتگاه‌های بوم‌گردی از آزمون آنالیز واریانس یک طرفه با استفاده از نرم‌افزار spss انجام شده است. همچنین جهت بررسی میزان اهمیت هریک از ابعاد چالش‌ها و موانع توسعه‌ی اقامتگاه‌های بوم‌گردی درجه یک استان خراسان رضوی از مدل‌های تصمیم گیری چند معیاره

MEREC استفاده شده است. این روش از یک ایده جدید برای وزن‌دهی معیارها استفاده می‌کند که در سال ۲۰۲۱ توسط کشاورز قرابایی و همکاران تحت عنوان روش مبتنی بر اثرات حذف معیارها (MEREC)[1] ارائه شد. این تکنیک دارای ۶ مرحله به شرح زیر است:

۱- تشکیل ماتریس تصمیم

یک ماتریس تصمیم در این مرحله ساخته می‌شود که امتیاز هر گزینه را را در مورد هر معیار نشان می‌دهد. عناصر این ماتریس با x_{ij} نشان داده می‌شوند و این عناصر باید بزرگتر از صفر باشند ($x_{ij}>0$).

۲- نرمال‌سازی

نرمال‌سازی تقریباً در تمامی روش‌های تصمیم‌گیری استفاده می‌شود. در این تکنیک از نرمال‌سازی خطی برای بی بعد کردن عناصر ماتریس تصمیم استفاده می‌شود. عناصر ماتریس نرمال شده با n_{ij} نشان داده می شوند. اگر B مجموعه معیارهای سودمند را نشان دهد و H نشان‌دهنده مجموعه‌ای از معیارهای غیر سودمند، می‌توانیم از معادله زیر برای نرمال‌سازی استفاده کنیم:

$$n_{ij}^{x}=\begin{cases}\dfrac{\min\limits_{k} x_{kj}}{x_{ij}} & If \quad j\epsilon B\\ \dfrac{x_{ij}}{\min\limits_{k} x_{kj}} & If \quad j\epsilon H\end{cases}$$

معادله ۱: نرمال‌سازی

نکته: لازم به ذکر است که فرآیند نرمال‌سازی این روش با فرآیندی که در روش‌هایی مانند WASPAS یا SAW استفاده می‌شود متفاوت است. تفاوت در جابه‌جایی بین فرمول معیارهای سودمند و غیر سودمند است. برخلاف بسیاری از مطالعات دیگر، در این روش همه معیارها به معیارهای نوع کمینه‌سازی تبدیل می‌شود.

۳- محاسبه عملکرد کلی گزینه‌ها (Si)

در این بخش یک اندازه‌گیری لگاریتمی با وزن معیارهای برابر برای به دست آوردن عملکرد کلی گزینه‌ها اعمال می‌شود. این اندازه‌گیری بر اساس یک تابع غیرخطی است. با توجه به مقادیر نرمال به دست آمده از مرحله قبل، می‌توانیم اطمینان حاصل کنیم که مقادیر کوچکتر n_{ij} مقادیر بیشتری از عملکرد (S_i) را به همراه دارد. برای این محاسبه از رابطه زیر استفاده می‌شود:

$$S_i=ln\left(1+\left(\frac{1}{m}\sum_{j}\left|ln\left(n_{ij}^{x}\right)\right|\right)\right)$$

معادله ۲: محاسبه عملکرد کلی گزینه‌ها (S_i)

٤- محاسبه عملکرد گزینه‌ها با حذف اثرات معیارها (S')

در این گام با حذف هر یک از معیارها، عملکرد گزینه‌ها محاسبه می‌شود. در این مرحله از معیار لگاریتمی مشابه مرحله قبل استفاده می‌کنیم. تفاوت بین این مرحله و مرحله قبل این است که عملکرد گزینه‌ها بر اساس حذف هر معیار به طور جداگانه محاسبه می‌شود. بنابراین، ما مجموعه‌ای از عملکردهای مرتبط با m معیارها را داریم. برای محاسبات این مرحله از رابطه زیر استفاده می‌شود:

$$\acute{S}_{ij}=ln\left(1+\left(\frac{1}{m}\sum_{k,k\neq j}\left|ln(n_{ik}^{x})\right|\right)\right)$$

معادله ۳: محاسبه عملکرد گزینه‌ها با حذف اثرات معیارها (S')

۵- محاسبه مجموع انحرافات مطلق (E)

در این مرحله، اثر حذف معیار j را بر اساس مقادیر به دست آمده از مرحله ۳ و مرحله ۴ محاسبه می‌شود. E_j اثر حذف معیار j را نشان دهد. با استفاده از فرمول زیر می‌توانیم مقادیر E_j را محاسبه کنیم:

1. MEthod based on the Removal Effects of Criteria (MEREC)

معادله ۴: محاسبه مجموع انحرافات مطلق (E)

$$E_j = \sum_i \left| \acute{S}_{ij} - S_i \right|$$

٦- محاسبه اوزان نهایی (W)

در این مرحله اوزان نهایی معیارها تعیین می‌شود. وزن هر معیار با استفاده از اثرات حذف (E_j) مرحله ۵ محاسبه می‌شود. در ادامه، wj مخفف وزن معیار j است. برای محاسبه w از رابطه زیر استفاده می‌شود:

معادله ۵: محاسبه اوزان نهایی (W)

$$\omega_j = \frac{E_j}{\sum kE_k}$$

۳- یافته‌ها

بررسی ویژگی‌های فردی افراد نمونه نشان داد که میانگین سنی پاسخ‌دهندگان بیشتر در بازه ۳۰ تا ۵۰ سال قرار دارد، به ویژه سن ۳۶ سال که بیشترین تعداد پاسخ‌دهندگان (۱۸.۲٪) را شامل می‌شود. از نظر جنسیت، اکثریت پاسخ‌دهندگان مرد هستند (۷۸.۲٪) و تنها ۲۱.۸٪ زن هستند. در مورد وضعیت تأهل، ۷۴.۵٪ متأهل و ۲۵.۵٪ مجرد هستند. همچنین، سطح تحصیلات نشان می‌دهد که اکثر افراد دارای تحصیلات دیپلم (۳۶.۴٪) یا فوق‌دیپلم (۲۷.۳٪) هستند، در حالی که ۲۳.۶٪ دارای مدرک لیسانس و ۱۲.۷٪ دارای مدرک فوق‌لیسانس و بالاتر هستند. این داده‌ها نشان می‌دهند که بیشتر پاسخ‌دهندگان در میانسالی قرار دارند و اکثریت آن‌ها مردان متأهل با تحصیلات دیپلم یا فوق‌دیپلم هستند. این ترکیب جمعیتی می‌تواند بر نگرش‌ها و تصمیم‌گیری‌های آن‌ها در موضوعات مختلف تأثیرگذار باشد.

نتایج آزمون تی تک‌نمونه‌ای نشان می‌دهد که توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی با موانع متعددی روبه‌رو است؛ اما تأثیر این موانع یکسان نیست. مشکلات اقتصادی و معیشتی با بالاترین میانگین (۳.۸۵) و مقدار تی ۸.۴۶، مهم‌ترین موانع محسوب می‌شوند که نشان‌دهنده اثرات منفی چالش‌های مالی، سرمایه‌گذاری ضعیف و نبود حمایت اقتصادی بر رشد این بخش است. مشکلات اجتماعی و فرهنگی نیز با میانگین ۳.۵۲ و مقدار تی ۶.۴۱ به طور معناداری بالاتر از حد متوسط قرار دارد که احتمالاً ناشی از مقاومت جوامع محلی، نگرش‌های فرهنگی و مسائل اجتماعی مرتبط با بوم‌گردی است. علاوه بر این، چالش‌های مدیریتی و سیاست‌گذاری با میانگین ۳.۲۹ نشان می‌دهند که ضعف در قوانین، نبود برنامه‌ریزی منسجم، و عدم حمایت دولتی از موانع کلیدی توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی هستند. در مقابل، مشکلات زیرساختی–کالبدی (با میانگین ۲.۷۵) و مشکلات محیطی و بهره‌وری (با میانگین ۲.۸۲) نه‌تنها میانگین کمتری از ۳ دارند؛ بلکه مقدار تی آن‌ها منفی است که به این معناست که این موانع در مقایسه با سایر عوامل از شدت کمتری برخوردارند. بنابراین، با توجه به این نتایج، می‌توان نتیجه گرفت که برای توسعه پایدار اقامتگاه‌های بوم‌گردی، تمرکز اصلی باید بر بهبود شرایط اقتصادی، اصلاح سیاست‌های مدیریتی، و تغییر نگرش‌های اجتماعی و فرهنگی باشد. اگرچه مشکلات زیرساختی و زیست‌محیطی نیز چالش‌هایی محسوب می‌شوند؛ اما در اولویت‌های بعدی قرار دارند. سیاست‌گذاران و فعالان این حوزه باید بر روی برنامه‌های حمایتی اقتصادی، فرهنگ‌سازی و سیاست‌گذاری‌های هدفمند تمرکز کنند تا موانع اساسی کاهش یابد و مسیر توسعه بوم‌گردی هموار شود.

جدول ۳. بررسی میانگین موانع توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی (آزمون T یک نمونه‌ای)

شاخص و متغیرهای تحقیق	میانگین	انحراف معیار	آماره تی	درجه آزادی	میزان معناداری	اختلاف از میانگین	فاصله اطمینان ۹۵٪	
							پایین‌تر	بالاتر
چالش‌های مدیریتی و سیاست‌گذاری	۳.۲۹	۰.۳۹	۵.۶۵	۵۴	۰.۰۰	۰.۲۹	۰.۱۹	۰.۴۰
مشکلات زیرساختی– کالبدی	۲.۷۵	۰.۶۵	۲.۸۳–	۵۴	۰.۰۱	۰.۲۵–	۰.۴۲–	۰.۰۷–
مشکلات محیطی و بهره‌وری	۲.۸۲	۰.۶۱	۲.۱۷–	۵۴	۰.۰۳	۰.۱۸–	۰.۳۵–	۰.۰۱–
مشکلات اجتماعی و فرهنگی	۳.۵۲	۰.۶۱	۶.۴۱	۵۴	۰.۰۰	۰.۵۲	۰.۳۶	۰.۶۹
مشکلات اقتصادی و معیشتی	۳.۸۵	۰.۷۵	۸.۴۶	۵۴	۰.۰۰	۰.۸۵	۰.۶۵	۱.۰۶
موانع توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی	۳.۲۷	۰.۲۴	۸.۴۲	۵۴	۰.۰۰	۰.۲۷	۰.۲۰	۰.۳۳

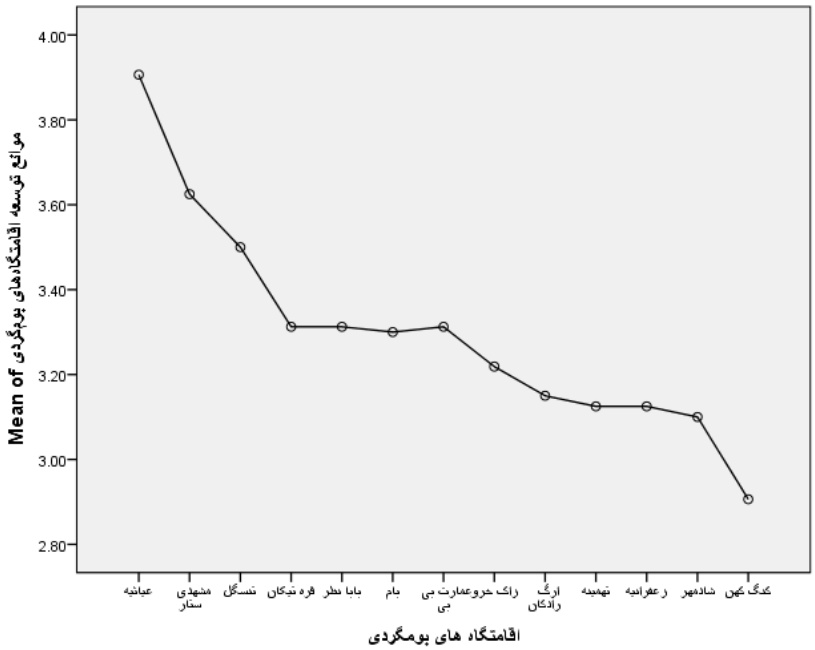
همچنین در ادامه برای بررسی تفاوت میانگین بین روستاهای مورد مطالعه در زمینه‌ی چالش‌ها و موانع توسعه‌ی اقامتگاه‌های بوم‌گردی از آزمون آنالیز واریانس یک طرفه استفاده شده است. نتایج آزمون آنالیز واریانس یک‌طرفه (ANOVA) نشان می‌دهد که میانگین موانع توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی در روستاهای مورد مطالعه به‌طور معناداری متفاوت است (میزان معناداری ۰.۰۱۸ کمتر از ۰.۰۵)که بیانگر وجود اختلافات قابل‌توجه در چالش‌های پیش روی این روستاهاست. مقدار F (۲.۳۹۹) و نسبت بالاتر میانگین مربعات بین گروهی (۰.۲۷۱) نسبت به درون‌گروهی (۰.۱۱۳) نشان می‌دهد که این تفاوت‌ها ناشی از عوامل واقعی بین روستاها است و به نوسانات تصادفی مربوط نمی‌شود. تفاوت در سطح زیرساخت‌ها، وضعیت اقتصادی، میزان حمایت‌های دولتی، سیاست‌گذاری‌های محلی و پذیرش فرهنگی بوم‌گردی در هر روستا از جمله دلایل این اختلاف است. در برخی روستاها، کمبود سرمایه‌گذاری، ضعف در تسهیلات گردشگری و موانع فرهنگی و اجتماعی توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی را به شدت محدود کرده است، در حالی که برخی دیگر به دلیل حمایت‌های بیشتر، زیرساخت‌های مناسب‌تر و استقبال جوامع محلی، شرایط بهتری برای رشد این صنعت دارند. این یافته‌ها بر ضرورت اتخاذ رویکردهای منطقه‌ای و سیاست‌گذاری‌های هدفمند تأکید دارند، به این معنا که سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان گردشگری باید به جای اجرای سیاست‌های کلی، نیازهای خاص هر روستا را شناسایی کرده و راهکارهای متناسبی همچون توسعه زیرساخت‌های حمل‌ونقل، ارائه مشوق‌های اقتصادی، آموزش جوامع محلی و رفع موانع فرهنگی را برای تسریع روند توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی اجرا کنند.

جدول ٤. مقایسه میانگین موانع توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی به تفکیک روستاهای مورد مطالعه

شاخص		جمع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	Fآماره	میزان معناداری
موانع توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی	بین گروهی	۳.۲۵۶	۱۲	۰.۲۷۱	۲.۳۹۹	۰.۰۱۸
	درون گروهی	۴.۷۵۱	۴۲	۰.۱۱۳		
	مجموع	۸.۰۰۷	۵۴			

همچنین با توجه به نتایج نمودارهای مستخرج از آزمون آنالیز واریانس به بررسی میانگین موانع توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی به تفکیک اقامتگاه‌های مورد مطالعه پرداخته شده و این نمودارها نیز در شکل ۲ نشان داده شده است. با توجه به این‌که انجام مقایسه‌های چندگانه (بررسی تفاوت بین میانگین‌های گروه‌های جفتی) در ارائه گزارش پژوهش توسط پژوهشگر و محقق اختیاری[1] است و همچنین به دلیل تعداد بالای گروه‌ها جدول خروجی آن بسیار طولانی است، ضرورتی برای ارائه گزارش آن نیست. لذا در ادامه نیز میانگین موانع توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی به تفکیک اقامتگاه‌های مورد مطالعه قابل مشاهده است. همانطور که در شکل مذکور می‌توان مشاهده نمود بیشترین میانگین موانع توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی به تفکیک اقامتگاه‌های مورد مطالعه در غیاثیه نغندر و کمترین آن نیز در اقامتگاه کنگ مشاهده می‌شود. این نتایج نشان می‌دهد که شدت موانع توسعه در اقامتگاه‌ها متفاوت است و تمرکز سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌ها باید بر مناطقی با میانگین بالاتر مانند غیاثیه نغندر باشد، در حالی که در اقامتگاه‌هایی با میانگین کمتر مانند کنگ، مداخلات هدفمند کمتری کافی است؛ این تفاوت‌ها بیانگر ضرورت رویکرد منطقه‌ای و اولویت‌بندی در توسعه پایدار بوم‌گردی است.

1. Habibpour & Safari Shali, 2005: 571

شکل ۲. میانگین موانع توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی به تفکیک اقامتگاه‌های مورد مطالعه

در ادامه جهت بررسی میزان اهمیت هریک از ابعاد چالش‌ها و موانع توسعه‌ی اقامتگاه‌های بوم‌گردی درجه یک استان خراسان رضوی از مدل‌های تصمیم گیری چند معیاره MEREC استفاده شده است. جدول (۵) میانگین ابعاد چالش‌ها و موانع توسعه‌ی اقامتگاه‌های بوم‌گردی درجه یک استان خراسان رضوی به تفکیک اقامتگاه‌های بوم‌گردی، مجموع انحرافات مطلق (E) و اوزان نهایی (W) قابل مشاهده می‌گردد، بررسی داده‌های جدول نشان می‌دهد که توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی در استان خراسان رضوی با چالش‌های متعددی در ابعاد مدیریتی، زیرساختی، اقتصادی، اجتماعی و محیطی مواجه است. تحلیل این چالش‌ها و اوزان نهایی اختصاص‌یافته به هر یک از ابعاد بر اساس مدل تصمیم‌گیری چندمعیاره مرک، نشان‌دهنده نقش برجسته مشکلات اقتصادی و معیشتی در موانع توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی در مرتبه اول مشکلات اقتصادی و معیشتی در مرتبه دوم چالش‌های اجتماعی و فرهنگی قرار دارد. مشکلات اقتصادی و معیشتی بیشترین وزن را در مدل تصمیم‌گیری دارد، به این معنا که پایداری و رشد اقامتگاه‌های بوم‌گردی بیش از هر چیز تحت تأثیر مسائل مالی و درآمدی قرار دارد. در برخی روستاها مانند تنسگل (۴.۴۴)، غیاثیه (۴.۰۶) و عمارت بی‌بی (۴.۱۹) مشکلات اقتصادی بیش از سایر مناطق مشهود است. این امر نشان‌دهنده فقدان سرمایه‌گذاری کافی، ضعف در توانمندسازی جوامع محلی، نبود تسهیلات بانکی مناسب و دشواری‌های معیشتی مالکان اقامتگاه‌ها است. همچنین چالش‌های اجتماعی و فرهنگی نیز یکی از عوامل محدودکننده توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی در برخی روستاها محسوب می‌شود. به ویژه در مناطقی مانند عمارت بی‌بی (۴.۱۴)، تهمینه (۳.۶۴) و قره تیکان (۳.۶۱) مشکلاتی نظیر پذیرش پایین گردشگران توسط جوامع محلی، تعارضات فرهنگی و کمبود مهارت‌های ارتباطی برای جذب و نگه‌داشت گردشگران وجود دارد. در مجموع یافته‌ها نشان می‌دهد که مشکلات اقتصادی و معیشتی مهم‌ترین مانع رشد بوم‌گردی هستند؛ اما چالش‌های اجتماعی و فرهنگی نیز به طور قابل توجهی بر پذیرش و مشارکت جوامع محلی تأثیر می‌گذارند؛ بنابراین توسعه پایدار این اقامتگاه‌ها نیازمند راهبردی ترکیبی است که هم حمایت مالی و سرمایه‌گذاری را تقویت کند و هم ظرفیت‌های اجتماعی و فرهنگی جوامع محلی را توانمندسازی نماید.

جدول ۵. میانگین و وزن موانع توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی با استفاده از مدل merec

روستا	چالش‌های مدیریتی و سیاست‌گذاری	مشکلات زیرساختی- کالبدی	مشکلات اقتصادی و معیشتی	مشکلات اجتماعی و فرهنگی	مشکلات محیطی و بهره‌وری
تنسگل	۳.۵۰	۱.۶۷	۴.۴۴	۳.۷۱	۲.۹۷
عمارت بی بی	۳.۳۱	۲.۵۰	۴.۱۹	۴.۱۴	۲.۸۳
کنگ کهن	۲.۹۱	۳.۰۸	۳.۰۶	۲.۹۳	۲.۹۴
تهمینه	۳.۱۳	۲.۶۷	۳.۸۱	۳.۶۴	۲.۶۷

روستا	چالش‌های مدیریتی و سیاست‌گذاری	مشکلات زیرساختی- کالبدی	مشکلات اقتصادی و معیشتی	مشکلات اجتماعی و فرهنگی	مشکلات محیطی و بهره‌وری
غیاثیه	۳.۹۱	۲.۵۸	۴.۰۶	۳.۶۸	۳.۰۰
زعفرانیه	۳.۱۳	۴.۰۰	۴.۱۳	۳.۱۴	۲.۷۵
زاک خرو	۳.۲۲	۳.۴۲	۳.۵۶	۳.۲۹	۲.۷۵
قره تیکان	۳.۳۱	۲.۸۳	۳.۸۱	۳.۶۱	۳.۴۲
بابا نظر	۳.۳۱	۲.۵۰	۴.۰۰	۳.۶۸	۲.۸۳
مشهدی ستار	۳.۶۳	۲.۳۳	۳.۶۳	۳.۲۹	۲.۴۲
بام	۳.۳۰	۲.۶۰	۳.۷۰	۳.۲۹	۲.۵۳
شادمهر	۳.۱۰	۲.۷۳	۳.۷۵	۳.۷۴	۲.۹۶
ارگ رادکان	۳.۱۵	۲.۸۷	۴.۰۰	۳.۶۶	۲.۶۷
E	۰.۲۸	۰.۳۵	۰.۶۳	۰.۴۲	۰.۱۶
W	۰.۱۵	۰.۱۹	۰.۳۴	۰.۲۳	۰.۰۹

• بحث

اقامتگاه‌های بوم‌گردی گونه‌ای از کسب و کارهای در مقیاس کوچک با مالکیت محلی هستند که با وارد آوردن فشار کمتر بر محیط طبیعی و محیط انسانی و همچنین کاهش نشت اقتصادی از فعالیت‌های اساسی در راستای دستیابی به توسعه پایدار شناخته می‌شوند. اقامتگاه‌های بوم‌گردی عمدتاً اقامتگاه‌های کوچکی هستند که معمولاً یا به صورت خانوادگی و یا توسط کارآفرینان محلی اداره می‌شوند و در ایران با توجه به وجود اقلیم مختلف و تاریخ و فرهنگ کهن و همچنین معماری‌های خاص هر منطقه و دارا بودن مناطق بکر و طبیعی،و همچنین حمایت دولت برای ایجاد و توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی، در سال‌های اخیر این نوع اقامتگاه‌ها بسیار مورد توجه قرار گرفته و تعداد زیادی اقامتگاه بوم‌گردی در سال‌های اخیر ایجاد شده است (Meymandi et al, 2023). هدف اصلی از ایجاد و توسعه‌ی اقامتگاه‌های بوم‌گردی دارای هویت و ساختار بومی، رسیدن به توسعه‌ی پایدار روستایی و اشتغال‌زایی با ساماندهی و ارائه‌ی خدمات به گردشگران و طبیعت‌گردان است. همچنین فقط جنبه‌ی اقامتی ندارند و مهم‌ترین اصلی که در اقامتگاه بوم‌گردی رعایت می‌شود، مشارکت جامعه‌ی محلی در فعالیت‌های گردشگری است. از این رو برنامه‌ریزان تلاش دارند تا با شناسایی مزیت‌ها و محدودیت‌ها، عوامل توفیق بوم‌گردی را در پاسخگویی به نیازهای گردشگران و جامعه میزبان فراهم آورند؛ لذا با توجه به این‌که اقامتگاه‌های بوم‌گردی، پاسخی به نیازها و الزامات توسعه بوم‌گردی، تقاضای اقامت در این بخش گردشگری و عرصه‌ای برای نوآوری و کارآفرینی فعالین برای ارائه محصولی متمایز در بازار رقابتی بوم‌گردی هستند. این در حالی است که تثبیت پایدارسازی و موفقیت اقامتگاه‌های بوم‌گردی به عنوان نمودی از کسب و کارهای وابسته به بوم‌گردی به علت ماهیت چندوجهی فعالیت‌های بوم‌گردی و در عرصه کلی‌تر، گردشگری دشوار و با چالش‌های متعددی همراه است (Lahounian et al, 2023)؛ لذا نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی با چالش‌های متعددی روبه‌رو است که تأثیر آن‌ها بر رشد این صنعت یکسان نیست. بر اساس نتایج آزمون تی تک‌نمونه‌ای، مشکلات اقتصادی و معیشتی مهم‌ترین مانع توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی محسوب می‌شود که نشان‌دهنده اثرات منفی کمبود سرمایه‌گذاری، ضعف حمایت‌های مالی و هزینه‌های بالای راه‌اندازی و نگهداری این نوع اقامتگاه‌ها است. پس از آن، مشکلات اجتماعی و فرهنگی نیز به عنوان موانعی جدی مطرح می‌شوند که به مقاومت جوامع محلی، نگرش‌های فرهنگی نسبت به بوم‌گردی و برخی چالش‌های اجتماعی بازمی‌گردد. در مقابل، مشکلات زیرساختی و زیست‌محیطی، علی‌رغم اهمیت آن‌ها، تأثیر کمتری بر روند توسعه دارند. علاوه بر این، تحلیل واریانس یک‌طرفه تفاوت معناداری را در میانگین موانع توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی بین روستاهای مورد مطالعه نشان می‌دهد که بیانگر نقش عوامل محلی مانند سطح زیرساخت‌ها، حمایت‌های دولتی، سیاست‌های منطقه‌ای و پذیرش فرهنگی در ایجاد این تفاوت‌ها است. به ویژه در برخی روستاها، کمبود سرمایه‌گذاری، ضعف زیرساخت‌های گردشگری و موانع اجتماعی به عنوان عوامل بازدارنده شناسایی شده‌اند، در حالی که در مناطقی با حمایت‌های بیشتر و زیرساخت‌های مناسب، امکان رشد و توسعه پایدار بوم‌گردی بیشتر فراهم شده است. در مجموع موانع توسعه در اقامتگاه‌ها را می‌توان در سه دسته کلی طبقه‌بندی کرد. نخست، حمایت‌های دولتی و میزان سرمایه‌گذاری، به گونه‌ای که اقامتگاه‌هایی که از حمایت‌های مالی، مشوق‌های اقتصادی و سیاست‌گذاری‌های مناسب بهره‌مندند، موانع کمتری را تجربه می‌کنند. دوم، پذیرش فرهنگی

و اجتماعی بوم‌گردی در جوامع محلی، چرا که نگرش‌های سنتی و مقاومت‌های اجتماعی در برخی مناطق می‌تواند مانعی جدی برای توسعه باشد، در حالی که استقبال جوامع محلی از این صنعت می‌تواند روند رشد اقامتگاه‌ها را تسهیل کند و سوم عوامل زیرساختی مانند کیفیت راه‌های دسترسی، امکانات اقامتی، خدمات رفاهی و تأسیسات گردشگری که نقش کلیدی در کاهش یا افزایش موانع توسعه دارند. همچنین، به منظور تحلیل بهتر موانع توسعه، می‌توان از مدل‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره (MCDM) مانند (Merec) استفاده کرد. این مدل‌ها امکان اولویت‌بندی عوامل تأثیرگذار را بر اساس معیارهای مختلف فراهم کرده و به سیاست‌گذاران کمک می‌کنند تا بر مهم‌ترین موانع تمرکز کرده و منابع را بهینه تخصیص دهند. استفاده از این روش‌ها در مطالعات آینده می‌تواند بینش عمیق‌تری در مورد چگونگی تخصیص منابع برای توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی ارائه دهد.

٤- نتیجه‌گیری

اقامتگاه‌های بوم‌گردی کسب‌وکارهای کوچک محلی هستند که با کاهش نشت اقتصادی و فشار بر محیط زیست، به توسعه پایدار کمک می‌کنند. این اقامتگاه‌ها در ایران به دلیل تنوع اقلیمی، معماری محلی و حمایت‌های دولتی رشد کرده‌اند؛ اما با چالش‌هایی مانند کمبود سرمایه‌گذاری، مشکلات معیشتی و مقاومت فرهنگی مواجه‌اند. عوامل زیرساختی، حمایت‌های دولتی و پذیرش اجتماعی، نقش کلیدی در موفقیت یا ناکامی آن‌ها دارند. در برخی مناطق با زیرساخت و حمایت مناسب، رشد این صنعت تسهیل شده، در حالی که در سایر مناطق، موانع اجتماعی و اقتصادی مانع توسعه آن هستند؛ لذا در مقاله حاضر به شناسایی و اولویت‌بندی موانع توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی در استان خراسان رضوی پرداخته است. در بررسی ویژگی‌های فردی افراد نمونه، نتایج نشان داد که بیشتر پاسخ‌دهندگان در بازه سنی ۳۰ تا ۵۰ سال، به‌ویژه ۳۶ سال (۱۸.۲٪) قرار دارند. اکثریت آن‌ها مرد (۷۸.۲٪) و متأهل (۷۴.۵٪) هستند. همچنین، بیشترین سطح تحصیلات در بین آن‌ها دیپلم (۳۶.۴٪) و فوق‌دیپلم (۲۷.۳٪) است. این ترکیب جمعیتی می‌تواند بر نگرش‌ها و تصمیم‌گیری‌های آن‌ها تأثیرگذار باشد. همچنین در بررسی آزمون‌های آمای، نتایج آزمون‌ها نشان می‌دهد که اقامتگاه‌های بوم‌گردی به عنوان کسب‌وکارهای کوچک محلی، نقش مهمی در توسعه پایدار، کاهش نشت اقتصادی و حفظ محیط‌زیست دارند؛ اما توسعه آن‌ها تحت تأثیر مجموعه‌ای از موانع اقتصادی، مدیریتی، زیرساختی، اجتماعی و فرهنگی قرار دارد. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که مشکلات اقتصادی و معیشتی مهم‌ترین مانع توسعه هستند و کمبود سرمایه‌گذاری و ضعف حمایت‌های مالی رشد این اقامتگاه‌ها را محدود می‌کند، در حالی که چالش‌های اجتماعی و فرهنگی، مدیریت ناکارآمد و ضعف سیاست‌گذاری نیز به طور قابل توجهی بر پذیرش و مشارکت جوامع محلی تأثیر دارند. بررسی نتایج این پژوهش در مقایسه با مطالعات داخلی و خارجی نشان می‌دهد که مهم‌ترین چالش توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی، مشکلات اقتصادی و کمبود سرمایه است که با یافته‌های قاسمی و حامدفر در سال ۲۰۲۲ و دهدشتی و همکاران در سال ۲۰۲۴ همخوانی دارد (Dehdashti et al., 2024; Ghasemi & Hamedfar, 2022). همچنین، ضعف زیرساخت‌ها، که در پژوهش‌های شالبافیان و طاهریان در سال ۲۰۲۲ و حسام در سال ۲۰۱۹ مورد تأکید قرار گرفته که بر نقش زیرساخت‌ها در حفظ محیط‌زیست و توسعه پایدار تأکید دارد، همسو است (Shalbafian & Taherian, 2022; Hessam, 2019). علاوه بر این، مدیریت ناکارآمد و ضعف سیاست‌گذاری که در پژوهش دهدشتی شاهرخ در سال ۲۰۲۴ و شالبافیان و طاهریان در سال ۲۰۲۲ مطرح شده، با یافته‌های میلار در سال ۲۰۱۷ درباره نقش مشارکت ذی‌نفعان در موفقیت اکوتوریسم تطابق دارد (Dehdashti et al., 2024; Shalbafian & Taherian, 2022; Miller, 2017). در بُعد اجتماعی و فرهنگی، این پژوهش تأیید می‌کند که توسعه بوم‌گردی نیازمند درک بهتر از نیازهای جامعه محلی است، موضوعی که بوالتوویچ در سال ۲۰۱۷ و دگروسبویس و فنل در سال ۲۰۲۱ نیز بر آن تأکید کرده‌اند (Bulatović, 2017; De Grosbois & Fennell, 2021). همچنین، ضعف بازاریابی که در پژوهش‌های داخلی مطرح شده، با یافته‌های میک در سال ۲۰۱۷ درباره محدودیت‌های برندسازی بین‌المللی اقامتگاه‌های بوم‌گردی همخوانی دارد (Mic, 2017). در مجموع، این پژوهش نشان می‌دهد که توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی نیازمند رویکردی جامع است که علاوه بر سرمایه‌گذاری اقتصادی و بهبود زیرساخت‌ها، به مدیریت پایدار، برندسازی مؤثر و مشارکت جوامع محلی توجه ویژه داشته باشد. در مجموع تحلیل مدل تصمیم‌گیری چندمعیاره نشان می‌دهد که مشکلات اقتصادی و معیشتی بیشترین نقش را در توسعه نیافتگی اقامتگاه‌های بومگردی در خراسان رضوی دارند، در حالی که چالش‌های مدیریتی، زیرساختی و اجتماعی نیز سهم قابل‌توجهی دارند. از سوی دیگر، مشکلات زیست‌محیطی هرچند وزن کمتری دارند؛ اما در صورت عدم رسیدگی، می‌توانند در آینده چالش‌ساز شوند. برای توسعه پایدار اقامتگاه‌های بوم‌گردی، تمرکز بر حمایت‌های مالی، بهبود زیرساخت‌ها، توانمندسازی جوامع محلی و اجرای سیاست‌های کلان مدیریتی ضروری است. اتخاذ یک رویکرد جامع و هماهنگ بین دولت، سرمایه‌گذاران،

ساکنان محلی و فعالان گردشگری می‌تواند مسیر توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی در خراسان رضوی را تسهیل کند و به افزایش اشتغال، رونق اقتصادی و حفظ فرهنگ بومی منجر شود. در راستای غلبه بر این چالش‌ها، چندین پیشنهاد اجرایی ارائه می‌شود:

- توسعه بازاریابی دیجیتال و پلتفرم‌های آنلاین فروش خدمات اقامتگاهی جهت افزایش درآمدزایی.
- تدوین مشوق‌های مالیاتی برای جذب سرمایه‌گذاران در بخش بوم‌گردی، به ویژه در روستاهای دارای ظرفیت بالا.
- ایجاد سامانه نظارت بر عملکرد اقامتگاه‌های بوم‌گردی به منظور بهبود استانداردهای کیفی و خدماتی.
- طراحی رویدادهای فرهنگی و جشنواره‌های بومی برای تقویت تعامل گردشگران با فرهنگ محلی.
- تشویق به بهره‌گیری از فناوری‌های سبز نظیر انرژی خورشیدی و تصفیه آب‌های مصرفی.
- توسعه زیرساخت‌های حمل‌ونقل روستایی برای افزایش دسترسی‌پذیری اقامتگاه‌ها و جذب گردشگران بیشتر.
- اجرای این پیشنهادات می‌تواند ضمن کاهش موانع موجود، به توسعه پایدار اقامتگاه‌های بوم‌گردی و افزایش مشارکت جوامع محلی در این صنعت کمک کند.

۵- سپاس‌گزاری

بدین‌وسیله مراتب قدردانی خود را از حمایت‌های معنوی گروه مدیریت گردشگری دانشگاه تهران، به عنوان محل فعالیت علمی و حرفه‌ای‌ام، در فرایند انجام این پژوهش ابراز می‌دارم.

٦- فهرست منابع

عباسی, ر. و نظری‌زاده دهکردی، ن. (۱۴۰۱). واکاوی موانع و تنگناهای توسعه بوم‌گردی عشایری (مورد مطالعه: عشایر استان چهارمحال و بختیاری). روستا و توسعه. ۲۵ (۱)، ۷۷-۹۸.

عنابستانی, ع. ا., گیاهی, ح و جوانشیری, م . (۱۳۹۷). بررسی و تحلیل آثار ایجاد اقامتگاه‌های بوم‌گردی بر توسعهٔ سکونتگاه‌های روستایی (نمونه: روستای رادکان شهرستان چناران) .برنامه ریزی فضایی. ۸ (۲)، ۱-۲۴.

دهدشتی‌شاهرخ، ز.، قادری، ا.، کریمی‌علویجه، م.، و اصفهانی، م. (۱۴۰۳). مدل موفقیت بوم‌گردی: پیشایندها و پسایندها .گردشگری و اوقات فراغت. ۹ (۱۸)، ۱۹۹-۲۲۹.

فرجی‌راد، ع.، و احسانی، ع. (۱۳۹۰). بررسی تأثیر اقامتگاه‌های محلی (خوشه‌های بوم‌گردی) بر بهبود سطح زندگی جوامع محلی: مطالعه موردی روستاهای گرمه و شیب‌دراز .فصلنامه قلمرو جغرافیایی. ۸ (۳۰)، ۶۳-۷۸.

قاسمی، م.، و حامدفر، س. (۱۴۰۱). شناسایی چالش‌های پیش روی کارآفرینان عشایر مطالعه موردی: اقامتگاه‌های بوم‌گردی عشایر قشقایی استان فارس .پژوهش های کارآفرینی و نوآوری. ۱ (۱)، ۶۳-۷۵.

حبیب‌پور، ک.، و صفری شالی، ر. (۱۳۸۴). راهنمای جامع کاربرد SPSS در تحقیقات پیمایشی (تحلیل داده‌های کمی) .تهران: انتشارات متفکران.

حجاریان,ا. (۱۴۰۱). تحلیل چالش ها و موانع اقامتگاه‌های بوم‌گردی (مطالعه موردی: نواحی روستایی شهرستان خور و بیابانک) .مطالعات جغرافیایی مناطق خشک. ۱۳ (۵۰)، ۱۱۷-۱۳۵.

هاشمی، ح. (۲۰۲۰). بررسی نقش اقامتگاه‌های بوم‌گردی در حوزه فرهنگ. گردشگری فرهنگی، ۱(۳)، ۵۱-۷۰.

حسام, م. (۱۳۹۸). شناسایی موانع تأسیس و توسعه اقامتگاه‌های بومگردی در نواحی روستایی استان گیلان .پژوهش های روستائی. .پژوهش های روستائی. ۱۰ (۳)، ۵۴۶- ۵۵۹.

جهانیان، م.، و مهدی‌زاده اردکانی، م. (۱۴۰۰). عوامل مؤثر بر افزایش رضایت گردشگران از اقامتگاه‌های بوم‌گردی مورد مطالعه: اقامتگاه‌های بوم‌گردی شهرستان دماوند .گردشگری و اوقات فراغت. ۶ (۱۱)، ۱۵۵- ۱۷۲.

لهونیان، و.، سالم، م. د.، و منوچهری، س. (۱۴۰۲). تحلیلی بر شرایط توسعه و عملکرد اثربخش اقامتگاه‌های بومگردی در نواحی روستایی پیرامون تالاب زریوار شهرستان مریوان مبتنی بر رویکرد سیستمی مدیریت گردشگری .جغرافیا و برنامه ریزی محیطی. ۳۴ (۴)، ۴۳-۶۸.

میمندی، ف.، کیوان‌نیا، س.، و شیرمحمدی، ع. (۱۴۰۲). بررسی چالش‌های هوشمند سازی اقامتگاه‌های بوم‌گردی .نشریه گردشگری شهری. ۱۰ (۴)، ۱۷- ۳۵.

شالبافیان، ع. ا.، و طاهریان، پ. (۱۴۰۱). شناسایی محرک‌ها و موانع توسعه گردشگری تجربه محور در اقامتگاه های بوم‌گردی استان سمنان .نشریه گردشگری شهری. ۹ (۳)، ۱۵ –۲۹.

محمودی, ح. (۱۴۰۴). نقش اقامتگاه‌های بومگردی در حفظ و احیای فرهنگ و سنت‌های محلی (مطالعه موردی: اقامتگاه‌های بومگردی استان خراسان رضوی). روستا و توسعه پایدار فضا. ۶ (۲)، ۱۸۷– ۲۱۱.

References

Abbasi, R., & Nazari Zadeh Dehkordi, N. (2022). Examining barriers and constraints in the development of nomadic ecotourism: A case study of the nomads of Chaharmahal and Bakhtiari Province. Village and Development, 25(1), pp. 77-98. https://doi.org/10.30490/rvt.2021.351473.1260 **[In Persian]**

Anabestani, A.A., Giyahi, H., & JavanShiri, M. (2018). Examining and analyzing the effects of establishing eco-lodges on the development of rural settlements: A case study of Radkan village, Chenaran County. *Spatial Planning*, 8(2), pp. 1-24. https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22287485.1397.8.2.2.6. **[In Persian]**

Basendwah, M., Amarneh, S., Majid, H.H. and Al-sakkaf, M.A., 2024. The Expectations and Motivations of Tourists From Green Destinations. In *The Role of Artificial Intelligence in Regenerative Tourism and Green Destinations* (pp. 207-222). Emerald Publishing Limited. https://doi.org/10.1108/978-1-83753-746-420241013

Bulatović, Dragan , (2017), Ecotourism and Ecolodge Accommodation, https://www.researchgate.net

Cheruon, R., Burugu, R. and Bor, T., (2015). Eco-Lodges, a Future for Sustainable Tourism in Kenya. 4(1), 343–349 .https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=601263

De Grosbois, D., & Fennell, D. A. (2021). Sustainability and ecotourism principles adoption by leading ecolodges: learning from best practices. Tourism Recreation Research, 47(5-6), 483-498 . https://doi.org/10.1080/02508281.2021.1875170

Dehdashti Shahrokh, Z., Ghadiri, E., Karimi Alvijeh, M.R., & Esfahani, M. (2024). Ecotourism success model: Antecedents and consequences. *Tourism and Leisure*, 9(18), pp. 199-229. https://doi.org/10.22133/tlj.2024.455165.1170 **[In Persian]**

Erdem, B., & Tetik, N. (2013). An environmentally - sensitive approach in the hotel industry: ecolodges. International Journal for Responsible Tourism, Fundatia Amfiteatru, 2(2), 22-40. https://ideas.repec.org/a/amf/ijrtfa/v2y2013i2p22-40.html

Faraji Rad, A., & Ehsani, A. (2004). Examining the impact of local lodges (ecotourism clusters) on improving the living standards of local communities: A case study of Garmeh and Sheib Deraz villages. *Geographical Territory Journal*, 30(8), pp. 63-78. https://sanad.iau.ir/Journal/sarzamin/Article/823836 **[In Persian]**

Ghasemi, M., & Hamedfar, S. (2022). Identifying the challenges faced by nomadic entrepreneurs: A case study of Qashqai nomadic eco-lodges in Fars Province. *Entrepreneurship and Innovation Research*, 1(1), pp. 63-75. https://doi.org/10.22034/eir.2023.168070 **[In Persian]**

Habibpour, K., & Safari Shali, R. (2005). *Comprehensive guide to SPSS application in survey research (quantitative data analysis)*. Tehran: Motafakkeran Publications. **[In Persian]**

Hajarian, A. (2023). Investigating the challenges and obstacles of ecotourism resorts from the perspective of experts and stakeholders (Case study: rural areas of Khor and Biabank. Journal of Arid Regions Geographic Studies, 13(50), 135-117. https://doi.org/10.22034/jargs.2023.373932.0 **[In Persian]**

Hang, C. T., & Adrien, G. (2021). Eco-friendly and agricultural destinations as green tourism trends. Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Экология и безопасность жизнедеятельности, 29(3), 266–276. https://doi.org/10.22363/2313-2310-2021-29-3-266-276

Hashemi, H. (2020). Investigating the role of eco-lodges in the cultural domain. *Cultural Tourism*, 1(3), pp. 51-70. https://doi.org/10.22034/toc.2020.254949.1027 **[In Persian]**

Hessam, M. (2019). Identifying the barriers to the establishment and development of eco-lodges in rural areas of Gilan Province. *Rural Research*, 10(3), pp. 546-559. https://doi.org/10.22059/jrur.2019.281777.1363 **[In Persian]**

Jahanian, M., & Mahdizadeh Ardakani, M. (2021). Factors influencing the increase in tourist satisfaction with eco-lodges: A case study of eco-lodges in Damavand County. *Tourism and Leisure*, 6(11), pp. 155-172. https://doi.org/10.22133/tlj.2022.322091.1024 **[In Persian]**

Lahounian, V., Salem, M.D., Manouchehri, S. (2023). An analysis of the conditions for the development and effective performance of eco-lodges in rural areas surrounding the Zarivar Wetland, Marivan County, based on the systemic tourism management approach. *Geography and Environmental Planning*, 34(4), pp. 43-68. https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.20085362.1402.34.4.1.2 **[In Persian]**

Lee, Joung Hun, Iwasa, Yoh ,(2020), Ecotourism development and the heterogeneity of tourists, https://link.springer.com/article/10.1007/s12080-020-00458-7

Mahendra, D. (2024). The Impact of Tourism on the Preservation and Transformation of Cultural Identity in Bali, Indonesia. *Studies in Social Science & Humanities*, *3*(6), 34-41.https://doi.org/10.1007/s12080-020-00458-7

Mahmoodi, H. (2025). The Role of Eco-Tourism Lodges in the Preservation and Revitalization of Local Cultures and Traditions (Case Study: Eco-Tourism Lodges in Khorasan Razavi Province). *Village and Space Sustainable Development*, *6*(2), 187-211. https://doi.org/10.22077/vssd.2025.8784.1299 **[In Persian]**

Meymandi, F., Keyvanniya, S., & Shirmohammadi, A. (2023). Investigating the challenges of smartening eco-lodges. *Urban Tourism Journal*, 10(4), pp. 17-35. https://doi.org/10.22059/jut.2024.352721.1102 **[In Persian]**

Mic, M. (2017). Exploring branding opportunities for the ecolodge market (Master's thesis, University of Waterloo). https://uwspace.uwaterloo.ca/handle/10012/11722http://hdl.handle.net/10012/11722

Miller, C.C. (2017). Challenges and potentials of ecotourism as a form of conservation and sustainable development on Zapatera island, Nicaragua. European Master in Environmental Science (EnvEuro), Department of Urban and Rural Development, Department of Urban and Rural Development . http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:slu:epsilon-s-6322

Pasa, R.B., 2020. Tourism in Nepal: The models for assessing performance of Amaltari Bufferzone community homestay in Nawalpur. *Nepalese Journal of Development and Rural Studies*, *17*, pp.54-71. https://www.nepjol.info/index.php/njdrs/article/view/34952

Priatmoko, S., Kabil, M., Akaak, A., Lakner, Z., Gyuricza, C. and Dávid, L.D., 2023. Understanding the complexity of rural tourism business: Scholarly perspective. *Sustainability*, *15*(2), p.1193. https://doi.org/10.3390/su15021193

Samal, R. and Dash, M., 2025. From strengths to strategies: Mapping the sustainable path for ecotourism in Chilika wetland through SWOT-QSPM analysis. Journal for Nature Conservation, 84, p.126817 . https://doi.org/10.1016/j.jnc.2024.126817

Sarkar, S.K., 2017. Changing behavioural of patterns of travelers to urban ecotourism sites of Kuala Lumpur. In *Tourism and opportunities for economic development in Asia* (pp. 132-148). IGI Global.https://doi.org/ 10.4018/978-1-5225-5646-6.ch061

Shalbafian, A.A., & Taherian, P. (2022). Identifying the drivers and barriers to the development of experience-based tourism in eco-lodges in Semnan Province. Urban Tourism Journal, 9(3), pp. 15-29. https://doi.org/10.22059/jut.2021.318634.880 **[In Persian]**

Uliana, J., Hubner, I.B., Lemy, D.M., Pramono, R., Parera, S.C. and Gajeng, W.R.M., 2023. Implementation sustainable ecotourism cikolelet tourism village. *Jurnal Ilmiah Global Education*, *4*(1), pp.343-349. https://doi.org/10.55681/jige.v4i1.600

Uyaroguz, Hande. Aslan, Ahmet. (2026). Redesigning rural space through smart ecotourism villages: A model proposal based on TOE theory. Cities,168(106465), 1_16. https://doi.org/10.1016/j.cities.2025.106465

Vasilyeva, M. I. (2020). The legal definition of the concept of ecotourism. Lex russica, 73(4), 34-52. https://doi.org/10.17803/1729-5920.2020.161.4.034-052